

שר היער – אילון גנור

גלריית מנשר לאמנות, תל אביב, 27.10.2011 – 01.12.2011
אוצר – ארז גולן, ראש המחלקה לצילום, מכללת מנשר לאמנות

האב, הבן ומנהרת הזמן / ארז גולן

ראיית מנהרה היא סימפטום למצב רפואי הידוע בכינויו רטיניטיס פיגמנטוזה. ראיית מנהרה מתארת פגם בראייה בו ניתן לראות רק עצמים הנמצאים בקו ישר עם העין. לרוב מדובר בתופעה פרוגרסיבית בעלת מרכיבים תורשתיים אשר מקבלת ביטוי של אבדן הדרגתי בראייה פריפריאלית ולעיתים עיוורון מוחלט. בעוד המצב המתואר הינו בלתי הפיך ידוע שישנם גורמים חיצוניים הגורמים לראיית מנהרה זמנית בלבד כתוצאה מאובדן זרימת חמצן לאזור האחראי על הראייה במוח ושרירי העין. ברוב המקרים תופעת המנהרה נובעת מסיבות פיסיוולוגיות אולם ידוע גם על נסיבות פסיכולוגיות כחשיפה ממושכת למצב של מתח נפשי המוביל להתקף חרדה.

כמינוח פסיכולוגי ידועה "ראיית מנהרה" כמצב בו חשיפה ממושכת למצוקה נפשית יוצרת תופעה קשה בה שוקע האדם למצב שתפיסת חייו נדמית רק מתוך הגורמים שליליים הקיימים בו והוא אינו מצליח לראות את המשתנים החיוביים ולפיכך 'אין אור בקצה המנהרה'.

באופן מעט שונה מתוארת חווית המנהרה במחקר איכותני משנת¹ 1975 כחויית סף מוות... "החוויה הבאה היא הימשכות ותנועה אל תוך החשכה במהירות גבוהה מאוד, עד הגעה למתחם אור קורן בגוון זהב-לבן. למרות דיווח על פחד (בקרב משתתפי המחקר) הם אינם חשים שהיו בדרך לגיהנום או שנפלו אליו...". המפגש עם האור מתואר כרגע מפגש עם ישות בלתי מוגדרת השופעת אהבה, משרה אווירת רוך ונועם אשר שוחחה עם אלו שחוו חווית סף מוות והובנה על ידם ללא שיח מילולי.

בשנת 1782 כותב יוהן וולפגאנג גתה בלדה מבוססת על אגדה דנית המספרת על רכיבה לילית של אב ובנו ביער. שר היער – רודף נשמותיהם של ילדים נגלה אל הילד בשעת הרכיבה. הילד לשווא מנסה לשכנע את אביו בקיומו אך זה האחרון, עד לחרדת בנו, מגביר את פעימות הדהרה כדי להביא את בנו למקום מבטחים:

² **מי אץ, מי דוהר** שם באופל קריר?
רוכב מאחר וילדו הצעיר.
הילד נצמד באימה אל חיקו,
האב בחוזקה ובחום מחבקו...

"ילדי, למה זה כה תרעד, תיבהל?
- "אבי, שר היער עלי מסתכל.
לו כתר שחור וזקן מפואר".
- "לא, לא, זה האד מהלך על נהר"...

"אבי, שר היער אמר לאמור
זהב, גיל, פנינים בנדיבות לי יפזור".
- "לא, לא, יקירי דמיונך זאת יפיק,
הרוח נייעור וליער מציק"...

¹ Dr. Raymond Moody - Life After Life, 1975– The Tunnel Experience

² מתוך שר היער בתרגומו של אלכס בנדרסקי

"ילדון, יופיך הקסימני כולי
תרצה, לא תרצה, נפשך היא שלי"
- "אבי, הוא רוצה לתופסי ויהי מה.
הנה הוא! אוויר! כה קשה הנשימה!"

האב המבועת לא דוהר, הוא כבר טס

הילד זועק ובאב נאחז.
האב אל הבית הגיע רוטט...
בתוך זרועותיו הוא חיבק ילד מת.

כמעשה מלאכת-מחשבת מצליח אילון גנור בתערוכה זאת לחבר עולמות רחוקים ולהמציא להם מכנה משותף דרך סדרת הצילומים האפלה אותה יצר בשנתיים האחרונות. בהתחשב ברקע הביוגרפי של האמן כמי שלמד רפואה, עמד בראש חברה טכנולוגית ופנה לאמנות – אין הדבר מפתיע. גם נקודת הזמן של יצירה זאת אינה מקרית כלל וכלל ונשענת על מערכת יחסים שבין אב לבן. האמן שלראשונה בחייו פוגש במוות פנים אל פנים ונאלץ להיפרד מאביו אותו סעד באחרית ימיו. מעגל הזמן שהופך את הבן לאב!

גנור מצליח בעבודותיו האחרונות להוכיח המשכיות והתפתחות מגוף העבודה הקודם "צילומי קופסא" אותו הציג בשנת 2008. קל לטעות ולייחס חלק מהמאפיינים שאזכרתי בעניין ראיית המנהרה לגוף העבודות הקודם של גנור אולם אל לצופה להיתפס לסממנים צורניים הקיימים בסדרת "צילומי הקופסא" שכן ראיית המנהרה במקרה של גוף העבודה הנוכחי היא ראייה מורכבת שאינה נשענת על מרכיב צורני בלבד. גם אם נאמוד את המרכיב הצורני שבעבודות החדשות לא נופתע לגלות התפתחות חשובה באופן הצילום עצמו: המידע החזותי הפריפריאלי בדימוי הוא זה שיוצר את המנהרה ואינו זקוק עוד למתווך. מגמה זאת נמשכת באופן מעניין לא פחות כאשר שני הדימויים האחרונים בסדרה (צילומים מספר 1 ו-8) מצולמים למעשה במצלמה טכנית בה מחויב הצלם להכניס עצמו תחת יריעת בד שחורה ולהתנתק מהסביבה (פריפריה) בא נמצא. גנור מכניס את עצמו באופן פיזי אל תוך המנהרה ממנה נהג להביט בתקופה בה יצר את הסדרה ובאותו רגע חוזרת הראיה לתקנה.

בעוד המקום הרומנטי והפואטי באמנות הינו מקום של השראה מתבקשת לעבודות אלו הרי שהביטוי שלו בתוך מנסרה אופטית או לשכה אפלה הממחיש יותר מכול היבט פיסיוולוגי הדומה למצב של היפר-מטרופיה אינו שכיח בצילום. תופעת ה"רחק-רואי" בה קרני האור מתלכדות מאחורי הרטינה המזדקנת של העין מונעת מאתנו לפקס על עצמים קרובים. תופעה זאת מקבלת בעבודותיו של גנור במה מרכזית. (צילום מספר 9 וצילום 10) לרגע נדמה שהתהליכים והסממנים שתיארת קודם לכן חלים כאן על הצילום עצמו. אם הוא פאסיבי הרי שזהו צילום שעומק השדה השתבש עליו כבמצב קומי-טראגי. אם הוא אקטיבי הרי שהוא מתריס כנגד התפיסה הרומנטית והופך לדימוי הבוחן את הפער שבין הראיה האנושית, בהם העין והמוח בלתי נפרדים, אל מול עדשת המצלמה המכונה גם "אובייקטיב".

אותה עדשה בעלת אורך מוקד גדול משמשת כלי כפול במקרה של גוף העבודה החדש של גנור ומבססת את הקשר המטפורי לדימוי הנגלה בצילום. הבחירה באורך מוקד גדול וההחלטה לצלם מן המקום החשוך אל המואר יוצרות יחד מצב של דחיסת השכבות המרכיבות את התמונה. כאמור הדחיסה היא דו-ערכית. מחד הדחיסה של הערכים החזותיים המרכיבים את התמונה ובהם הפריפריה ההופכת למנהרה והנושא הנגלה במרכזה שאינו תמיד הרחוק או המפוקס ומאידך דחיסת הערכים הנלווים כפי שהתייחסתי אליהם בטקסט זה תוך אזכור נראה של ההיבטים הרפואיים, הפואטיים והחזותיים בכול עבודה ועבודה. אשליה של לחיצת מקש על פקודת "מזג שכבות" ומאותו רגע שילוב של כלל המרכיבים למקשה אחת.